

УДК 339.9:332.1(477)

М. О. Козік, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

М. О. Козік, аспирант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ КАК ФАКТОР АКТИВИЗАЦИИ ПРОСТРАНСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

Maryna Kozik, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

FOREIGN-ECONOMIC ACTIVITY OF THE REGIONS OF UKRAINE AS A FACTOR OF ACTIVIZATION OF SPATIAL DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S ECONOMY

Розглянуто теоретико-практичні аспекти розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Також проаналізовано сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків регіонів України та розглянуті пріоритетні напрямки його покращення.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічний потенціал, економічна інтеграція, експорт, імпорт, прями іноземні інвестиції.

Рассмотрены теоретико-практические аспекты развития внешнеэкономической деятельности в Украине. Также проанализировано современное состояние внешнеэкономических связей регионов Украины и рассмотрены приоритетные направления его улучшения.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, внешнеэкономический потенциал, экономическая интеграция, экспорт, импорт, прямые иностранные инвестиции.

The article discusses the theoretical and practical aspects of foreign economic activity in Ukraine. Also analyzed the current state of foreign economic relations of Ukraine's regions and discussed priority directions its improvement.

Key words: foreign trade, foreign economic potential, economic integration, export, import, foreign direct investment.

Постановка проблеми. В сучасних умовах швидкого розвитку міжнародної економічної інтеграції проблема регулювання зовнішньоекономічної діяльності є дуже важливою для збалансованого розвитку економіки як регіону, так і держави взагалі, що є невід'ємною характеристикою повноцінного учасника світового господарства. Зовнішньоекономічні зв'язки стають суттєвим важелем прискорення розвитку економіки та створення передумов для забезпечення соціально-економічного розвитку відповідно до світових стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню зовнішньоекономічних зв'язків присвячена велика кількість публікацій і досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Представниками вітчизняної науки в цьому напрямку є О. І. Амоша, Б. В. Буркинський, М. П. Бутко, В. М. Геєць, О. П. Гребельник, Б. М. Данилишин, М. І. Дідківський, М. І. Долішній, В. І. Захарченко, В. В. Козік, Н. А. Микула, Ю. В. Макогон, Т. В. Пепа, Є. В. Савельєв, Л. Г. Чернюк, С. М. Шкарлет. Найбільш яскравими представниками зарубіжної науки, які досліджували зовнішньоекономічну діяльність, є Н.Ф. Гофман, М. Портер, Е.Ф. Прокушев, Д. Рікардо, А. Сміт та ін.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідити зміни трансформаційної динаміки зовнішньоекономічних зв'язків регіонів України в умовах посилення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Поняття "зовнішньоекономічна діяльність" (далі – ЗЕД) з'явилося в Україні з початком системних перетворень, обумовлених проголошенням незалежності. Зокрема, були здійснені заходи, спрямовані на суттєву лібералізацію експортно-імпорتنих операцій у країні, розширення прав підприємств і організацій у господарській діяльності.

Визначення терміна «ЗЕД» зустрічається не тільки в однойменному законі, яким вона регулюється, а й у Господарському кодексі України та в авторів різних галузей науки, і трактується він по-різному.

Зокрема, Господарський кодекс України трактує ЗЕД як «господарську діяльність суб'єктів господарювання, яка у процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою» [4].

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зазначається, що *зовнішньоекономічна діяльність* – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [12].

Наведені трактування різняться між собою. У Господарському кодексі України є «потреба перетину митного кордону», що робить неможливим віднести до ЗЕД відносини між іноземними та вітчизняними суб'єктами, коли обидва знаходяться на території іноземної держави або на території України, а тому перетин кордону при співробітництві між ними може не відбуватися. Враховуючи це, можемо стверджувати, що визначення, наведене в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ширше й точніше відображає суть зовнішньоекономічних відносин.

У науковій літературі під зовнішньоекономічною діяльністю розуміється система різноманітних світогосподарських відносин зі створення та просування на світовий ринок товарів за допомогою реалізації зовнішньоекономічних зв'язків країни, заснованих на міжнародному поділі праці та включають нормативно-правові та організаційні умови функціонування підприємницьких структур. ЗЕД трактують також як зовнішньоторговельну, інвестиційну та іншу діяльність, включаючи виробничу кооперацію в галузі міжнародного обміну товарами, інформацією, роботами, послугами, результатами інтелектуальної діяльності, у тому числі винятковими правами на них (інтелектуальна власність).

М.І. Дідківський застосовує поняття зовнішньоекономічна діяльність переважно для характеристики зовнішньоекономічних операцій на мікрорівні (підприємств, організацій, об'єднань); операцій, метою яких було отримання прибутку в умовах самоокупності [8].

У свою чергу, О.П. Гребельник визначає зовнішньоекономічну діяльність як господарювання суб'єктів України та іноземних суб'єктів, засноване на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [6].

Є.Ф. Прокушев під зовнішньоекономічною діяльністю розуміє сукупність форм прояву міжнародних економічних відносин, визначаючи її як процес становлення і функціонування господарських зв'язків між суб'єктами міжнародної економіки [13].

Н.Ф. Гофман і Г.А. Маховікова тлумачать зовнішньоекономічну діяльність як сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій фірм і підприємств, пов'язаних зі співпрацею з іноземними партнерами [5].

Л.Г. Мельник визначає ЗЕД як сферу економічної діяльності держави і підприємств, яка тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів [10].

М. П. Бутко тлумачить сферу зовнішньоекономічних зв'язків як підсистему економічної системи країни, яка безпосередньо впливає на розвиток господарського комплексу. Її становлення обумовлюється факторами, що визначають загальний розвиток економічної системи, а також факторами, які безпосередньо обумовлюють її стан як підсистеми [3].

На практиці, зовнішньоекономічна діяльність проявляється через зовнішньоекономічні зв'язки господарюючих суб'єктів, які здійснюються за такими напрямками (рис.):

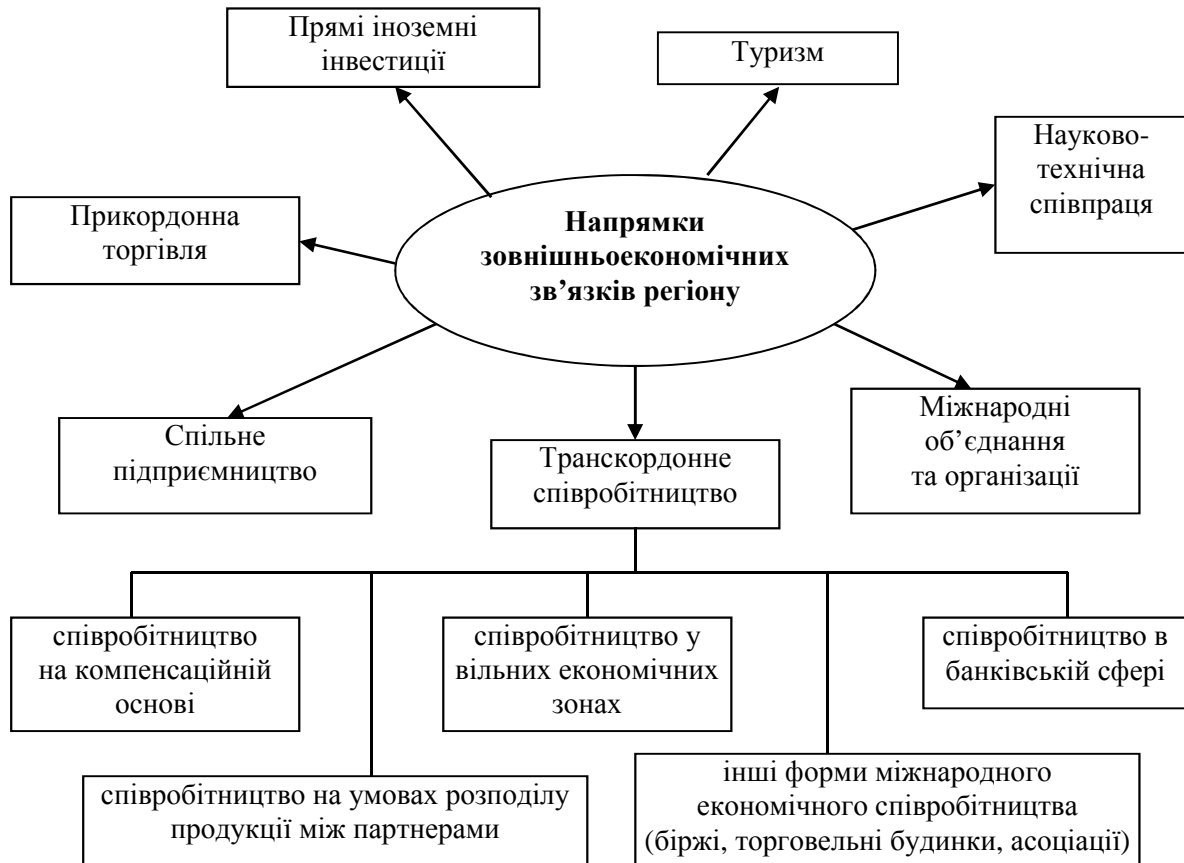

Рис. Напрямки зовнішньоекономічних зв'язків регіону

За останні роки залежність національних економік від зовнішньоекономічних зв'язків суттєво зросла. Стабільний економічний розвиток кожної країни сьогодні розглядається у нерозривному взаємозв'язку з функціонуванням світового господарства. У сучасних ринкових умовах важливим завданням кожної країни є підвищення обсягів експорту продукції власного виробництва на світовий ринок.

Наша держава не є винятком у вирішенні цього питання. Україна націлена на більш ефективне включення у систему міжнародного поділу праці і світового товарообміну. Про це свідчить щорічне збільшення обсягів експорту. Але все ж в Україні обсяг імпортованих операцій товарів перевищує обсяг їх експорту.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) зазвичай прискорюють темпи інноваційного розвитку регіону, сприяють активізації процесів локалізації та формування мережевих компаній. Разом з тим обсяги та динаміка інвестиційних потоків у регіон безпосередньо залежать від його інвестиційної привабливості. У більш привабливих регіонах інвестиційні проекти фінансуються здебільшого за рахунок коштів іноземних інвесторів і фінансових установ, у менш привабливих – за рахунок бюджетних коштів і власних коштів суб'єктів господарювання.

Зовнішньоекономічні зв'язки України мають досить розгалужену структуру, що пов'язано з найрізноманітнішими формами співпраці між країнами світу. Україна має тісні зовнішньоекономічні зв'язки з більш ніж 100 країнами світу. Провідну роль у розвитку зовнішніх економічних зв'язків України відіграють країни близького зарубіжжя (табл.).

Аналіз засвідчив, що незмінними лідерами як в експорті-імпорті товарів та послуг, так і в ПІІ залишаються найбільш економічно розвинені області нашої держави, зокрема Донецька, Дніпропетровська, Київська та м. Київ, що не можна сказати відносно Північних, Південних та Західних прикордонних регіонів.

Таблиця

*Обсяги експорту-імпорту товарів та послуг, прями іноземні інвестиції
в економіку України в регіональному розрізі (2010–2012 рр.)*

Регіони	2010			2011			2012		
	Експорт товарів та по- слуг	Імпорт товарів та по- слуг	ПП	Експорт товарів та по- слуг	Імпорт товарів та по- слуг	ПП	Експорт товарів та по- слуг	Імпорт товарів та по- слуг	ПП
Україна	63164,6	66189,9	44806,0	82186,4	88843,4	50333,9	82408,9	91394,2	54462,4
Автономна Республіка Крим, у т. ч. м. Севастополь	1038,9	435,9	969,2	1244,6	1611,0	1342,5	1531,3	1677,5	1622,1
області									
Вінницька	600,4	413,4	205,3	701,7	440,3	226,4	698,5	521,9	245,4
Волинська	464,0	599,2	218,6	679,7	1084,2	291,4	659,2	1043,5	361,2
Дніпропетровська	8368,2	5834,3	7495,1	10757,9	7187,5	8208,2	10517,9	6969,2	8351,8
Донецька	13661,4	3496,3	2278,2	17797,4	5130,4	2646,9	14812,7	4791,3	2981,6
Житомирська	404,5	441,8	258,1	531,2	475,0	337,7	579,8	393,6	363,8
Закарпатська	1205,6	1388,1	364,4	1465,5	2043,7	348,5	1450,6	2048,5	407,2
Запорізька	3376,2	1471,2	952,8	4394,4	2365,5	987,6	4283,5	2099,4	1144,2
Івано- Франківська	584,0	672,6	512,5	1027,9	1134,5	624,0	879,9	1038,6	642,5
Київська та м. Київ	11606,6	21740,3	23442,7	14486,7	29719,4	26659,4	18835,8	33888,6	28519,8
Кіровоградська	354,2	194,7	65,0	459,8	233,4	72,4	645,1	303,1	103,7
Луганська	3476,3	1170,6	687,5	6863,1	1806,1	766,0	4371,8	2061,7	838,5
Львівська	1084,6	2098,3	1254,6	1360,6	3284,2	1387,8	1565,8	3465,6	1634,8
Миколаївська	1803,8	925,4	165,4	1869,3	1118,5	152,3	2604,7	981,9	259,9
Одеська	2847,5	3721,4	1107,3	2702,8	3345,7	1220,5	2999,7	4560,0	1629,5
Полтавська	2251,2	1179,2	551,3	3389	1316,0	702,2	3445,0	1483,4	942,8
Рівненська	460,8	460,7	309,2	638,8	450,7	280,4	576,8	484,6	296,9
Сумська	790,8	535,0	359,6	1060,8	899,8	361,8	1184,5	753,5	374,4
Тернопільська	139,3	185,3	59,8	250	218,3	61,9	250,7	337,0	64,6
Харківська	1630,9	2151,6	2716,9	2154,6	2506,4	2814,3	2330,2	2938,4	2170,4
Херсонська	393,4	163,7	203,4	380,1	242,2	206,4	365,4	212,4	245,2
Хмельницька	309,3	473,6	183,0	427,9	569,1	186,8	501,1	576,5	208,6
Черкаська	684,3	398,9	289,4	1070,6	522,8	285,7	1033,1	589,6	884,1
Чернівецька	111,0	113,9	61,9	143,3	164,1	61,9	134,5	177,5	64,3
Чернігівська	331,0	400,6	94,9	425,8	603,0	100,9	550,3	571,6	105,3

Характерною особливістю є також те, що Україна є державою, яка імпортує більше товарів та послуг, ніж імпортує, тобто зовнішньоторгівельний баланс держави є від'ємним.

Політика стимулювання експорту та оптимізація критичного імпорту є важливими невід'ємними частинами зовнішньоекономічної політики держави, спрямованої на інтеграцію національної економіки у світогосподарський простір.

Система стимулювання зовнішньоекономічної діяльності (інструменти, інституціональні виконавці та характер їх взаємодії) у кожній країні є оригінальною. Її конфігурація залежить від ступеня державного втручання в економічне життя.

Слід зазначити, що у наукових дослідженнях виділяють французьку і німецьку моделі через їх полярність стосовно ролі держави у процесі стимулювання експорту. Якщо Німеччина дотримується принципів субсидіарності державних інтервенцій (через систему делегування повноважень), лібералізму і децентралізації, то Франція відстоює ідеї жорсткої координації, планування, активного втручання держави в економічне життя і централізації.

Зовнішньоекономічний потенціал країни характеризується рівнем конкурентоспроможності товарів власного виробництва і послуг, а також можливістю використання технологічних, трудових, природних та інших ресурсів країни у структурі світових зв'язків.

Сучасному світу притаманна дуже жорстка конкурентна боротьба за ринки збуту і сфери впливу. Без своєчасних та ефективних реформ Україна може назавжди залишитися країною з високою заборгованістю, неефективною структурою експорту й імпорту, недорозвиненим внутрішнім ринком. Освоєння міжнародного ринку стає одним з важливих факторів конкурентоспроможності та стабільного зростання.

Таким чином, структура й обсяг зовнішньоекономічних зв'язків не тільки характеризують ситуацію у країні на макро- та мікрорівні, але і значною мірою визначають економічний стан і перспективи розвитку національної економіки, оскільки здатні значно вплинути на динаміку і стійкість її розвитку.

Значну роль у зовнішньоекономічній діяльності країни відіграють прикордонні регіони, а тому зовнішня політика держави має бути направлена на активізацію міжрегіонального співробітництва. Прикордонні регіони значно переважають у питаннях, які стосуються розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Їх особливістю є те, що вони віддалені від центральних ринків країни та, у свою чергу, близькі до ринків сусідніх держав, що надає їм додаткові можливості для розвитку зовнішньої торгівлі.

Висновки і пропозиції. Значну роль у покращенні економічної ситуації також відіграє ефективна зовнішньоекономічна діяльність. Для України важливо не лише зберегти позитивну динаміку у відносинах з уже наявними лідерами ринку, але і з державами, які тільки починають утверджуватись як нові світові та регіональні лідери.

Співробітництво України з її сусідами має значні нереалізовані резерви, з яких найбільшу увагу треба сконцентрувати на таких напрямках:

- інтенсифікація взаємодії у сфері міграційної політики, транскордонного співробітництва та гуманітарних контактів;
- активізація діяльності євро регіонів, реалізація дво- та багатосторонніх міжнародних проектів у сферах співробітництва органів місцевого самоврядування, освіти й культури, збереження природного середовища;
- модернізація транспортної інфраструктури, зокрема в межах створення міжнародних транспортних коридорів;
- транзит енергоносіїв (нафти та газу), а також залучення європейських партнерів до модернізації української газотранспортної системи;
- спільне вирішення питань екологічної безпеки та природоохоронної діяльності, насамперед у прикордонних регіонах.

Зовнішньоекономічна діяльність України має бути такою, щоб експорт та імпорт товарів і послуг відповідали стратегічним інтересам держави й були економічно вигідні для власних виробників. Це може бути досягнуто за рахунок різних заходів:

1. Підвищення конкурентоспроможності власних виробників і у першу чергу стосовно технічно складних товарів.
2. Змістовний перегляд імпоротної політики держави. Потрібно відмовитись від імпорту тих товарів, що можуть бути виготовлені вітчизняними підприємствами.
3. Держава має забезпечити експортерам захист на всіх рівнях: юридично-правовому, міжнародно-політичному та інформаційному.

Список використаних джерел

1. *Базиліук Я. Б.* Механізм підвищення ефективності економічної інтеграції України / Я. Б. Базиліук // Академія митної служби України. – 2009. – № 3. – С. 3–9.

2. *Батченко Л. В.* Зовнішньоекономічна діяльність: теорія і практика сучасного менеджменту : [монографія] / Л. В. Батченко. – Донецьк : Донецький державний університет управління, 2005. – 244 с.
3. *Бутко М. П.* Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко. – К. : Знання України, 2005. – 475 с.
4. *Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-15* [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
5. *Гофман Н. Ф.* Основы внешнеэкономической деятельности / Н. Ф. Гофман, Г. А. Маховикова. – СПб. : Питер, 2001. – 208 с.
6. *Гребельник О. П.* Основы зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 432 с.
7. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
8. *Дідківський М.* Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / М. Дідківський. – К. : Знання, 2006. – 462 с.
9. *Крупін В. Є.* Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності територіально-виробничих систем : монографія / В. Є. Крупін ; наук. ред. С. О. Ішук. – Львів, 2009. – 218 с.
10. *Мельник Л. Г.* Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике : энциклопедический словарь / Л. Г. Мельник – Сумы : Университетская книга, 2005. – 384 с.
11. *Перенчук О. П.* Розвиток зовнішньоекономічної діяльності України в сучасних умовах / О. П. Перенчук // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : [сборник научных трудов]. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 420–425.
12. *Про зовнішньоекономічну діяльність* [Електронний ресурс] : Закон України від 16.04.1991 року № 959-ХІІ / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12>.
13. *Прокушев Е. Ф.* Внешнеэкономическая деятельность / Е. Ф. Прокушев. – М. : ИВЦ Маркетинг, 1999. – 208 с.
14. *Чернюк Л. Г.* Економіка та розвиток регіонів (областей) України : навчальний посібник / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий. – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.